

**Наставно-научном већу
Филозофског факултета у Београду**

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду изабрани смо у комисију за оцену докторске дисертације *Благоје Нешкових (1907–1984). Политичка биографија*, коју је написала колегиница **Ена С. Мирковић**. Упознавши се с њеним садржајем, слободни смо да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ена Мирковић је рођена 1986. године у Пожаревцу, где је завршила и гимназију (2005). Историју је студирала на Филозофском факултету у Београду, на коме је дипломирала 2010. године с просечном оценом 9,06. Исте године уписала је докторске студије историје. Током основних студија као млађи сарадник била је ангажована у Истраживачкој станици Петница, учествујући у организацији семинара и радионица. Као апсолвент радила је у Гимназији у Пожаревцу, а од 2011. хонорарно за Државну комисију за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године. У школској 2010/2011. години била је демонстратор у настави на Катедри за Историју Југославије. Од 2012. године сарађивала јена пројекту „Утврђивање цивилних жртава у Војводини током и после Другог светског рата 1941–1948” Међуакадемске комисије САНУ и Мађарске академије наука (МАН) за утврђивање цивилних жртава у Војводини за време и после Другог светског рата. Године 2013. постала је сарадник Института за српску културу – Приштина, с привременим седиштем у Лепосавићу, у коме је ангажована на пројекту *Материјална и духовна култура Косова и Метохије*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Прво истраживачко искуство колегиница Ена Мирковић стекла је приликом израде дипломског рада *Часопис Наша стварност (1936–1939)*, којим је и отпочело њено стручно занимање за политичку улогу интелектуалаца левичарског опредељења. Истовремено, стекла је и прво искуство учествовања на научним конференцијама, с обзиром на то да је у мају 2010. године била учесник научног скупа одржаног у Русији поводом обележавања 65-те годишњице победе над фашизмом. Саопштење којим је учествовала било је посвећено губицима Црвене армије и партизанских јединица у борбама за ослобођење Београда 1944. године. Наредних година учествовала је на још неколико научних скупова:

- XIII конференцији „Internationale Gesellschaft fur historische und systematische Schulbuchforschung” у Београду 2010. године, на којој је била члан организационог одбора
- „Традиција, промене, историјско наслеђе, питање државности и националног идентитета на Косову и Метохији” у организацији Института за српску културу у Лепосавићу (2013)

- „Историја медицине, фармације, ветерине и народна здравствена култура”, одржаном 2013. године у Зајечару, у организацији Историјског архива „Тимочка крајина”.

Осим учешћа на научним конференцијама, колегиница Ена Мирковић била је успешна и у објављивању научних прилога, чланака и приказа:

- „Млин’Игњат Бајлони и синови’ у Малом Црнићу”, <http://www.historiansclub.org/sr/node51>.

- „Награђивање и кажњавање ученика у пожаревачким основним школама у периоду између два светска рата”, *Браничевски гласник*, бр. 3–4, Пожаревац 2006, стр. 145–150.

- „Потери Красной Армии и партизанских отрядов, боровишихся за освобождение Белграда”, *Материалы Международной конференции Поисковое движение в странах-участницах Второй мировой войны посвященной 65-летию Победы в Великой Отечественной войне*, Подолык 2010, стр. 61–66.

- „Власи у пописима двадесетог века у Браничевском округу”, *Браничевски гласник*, бр. 7, Пожаревац 2010, стр. 149–160.

- „Часопис ’Наша стварност’ (1936–1939)”, *Архив*, бр. 1–2, Београд 2013, стр. 133–147.

- „Реферат о политичком стању у Србији, Војводини и Косову и Метохији”, *Баштина*, св. 35, Лепосавић 2013, стр. 229–248.

- „Благоје Нешковић и Косовско питање. Прилози истраживању”, у: *Традиција, промене, историјско наслеђе, питање државности и националног идентитета на Косову и Метохији: национални научни скуп са међународним учешћем*, Лепосавић 2014, стр. 307–232.

Осим наведених прилога и чланака, објавила је неколико приказа књига и часописа.

Као што се може видети и из наслова, публиковани радови колегинице Ене Мирковић тематски су доста разноврсни, будући да представљају истраживачки резултат о историји Другог светског рата, породицама заслужним за привредни развој Србије, просветној политици, међуратној периодици, положају влашких заједница. Бавећи се овим темама, она је постепено напредовала и стицала вредна сазнања, учећи се научној методологији и припремајући се за писање докторске дисертације.

Политичка биографија др Благоја Нешковића (1907–1984), коју је изабрала за тему своје докторске дисертације, умногоме је нова у савременој српској историографији. Упркос великом значају који је у историји Србије и Југославије имао овај истакнути српски комуниста, о њему је веома мало писано. О његовом личном и политичком путу постоји само једна књига, чији је аутор Венцеслав Глишић, а која је углавном написана на основу ауторових разговора са самим Благојем Нешковићем и његовим саборцима. Управо стога, због одсуства научних радова, заснованих на историјским, нарочито архивским изворима, колегиница Ена Мирковић започела је систематско претраживање доступне грађе, похрањене у више архивских и библиотечких установа: Историјском

архиву Београда, Архиву Југославије и Архиву Србије, у којима је анализирала документа из 21 фонда и збирке. Најзначајнији међу њима свакако је Легат Благоја Нешковића и Бране Перовић Нешковић, који се чува у Историјском архиву Београда, а одмах потом Легат Константина Коче Поповића и Лепе Перовић, те Збирка мемоарске грађе у истом архиву. Осим ових збирки, велику важност у њеном истраживању имали су фондови Централног комитета Савеза комуниста Србије, Председништва владе Народне републике Србије, Комисије државне контроле НРС, Збирке НОР-а, Председништва владе ФНРЈ, Југословенских добровољаца у Шпанском грађанском рату и други. Посебно наглашавамо важност тзв. Тајног досијеа Благоја Нешковића, који се налази у поседу породице, а која га је с пуним поверењем уступила колегиници Мирковић на коришћење.

Поред архивских извора, Ена Мирковић се при изради докторске дисертације служила говорима и рефератима Благоја Нешковића, затим десетинама зборника објављених докумената КПЈ (СКЈ), првенствено записника са партијских конгреса и конференција, а уз њих и бројним томовима сабраних дела Јосипа Броза Тита. На списку употребљених извора налази се девет наслова штампе и периодике, како партијске провинијенције, тако и савремених гласила, те 31 књига мемоарских текстова, потеклих од сабораца Благоја Нешковић, али и од личности које су у различитим временима делиле исте проблеме или, пак, развојем политичких збивања долазиле с њим у контакт. Искоришћена релевантна литература, махом о општим политичким и друштвеним приликама, идејама и њиховим носиоцима, садржи 130 наслова. Стичући увид у историографску литературу коју је анализирала колегиница Мирковић, примећујемо како се трудила да открије и употреби сваки рад у коме је име Благоја Нешковића макар поменуто, као и да одабиром историографских радова што боље разуме време у коме је он живео, са свим питањима која су му се наметала као приоритетна.

2. Предмет и циљ дисертације

Проучавајући политичку биографију Благоја Нешковића, колегиница Ена Мирковић обавила је једно доста ретко истраживање у српској историографији. Протеклих неколико деценија, током којих је написано мноштво историографских радова о историји радничког покрета, Комунистичке партије Југославије и Јосипа Броза Тита, у великој мери било је занемарено проучавање политичке делатности других значајнијих чланова КПЈ, који су морали остати у сенци партијског вође. Још увек се веома мало зна и о улози најистакнутијих партијских руководилаца из Србије, чија опредељења и ангажовање имају велику важност у настојањима да се разуме историја Србије и српског народа у социјалистичкој Југославији. Досадашња сазнања упућују нас на закључак по коме су управо комунисти из Србије трпели највећи притисак партије којој су припадали, а која је у својој идеологији и политичкој пракси најтежу хипотеку наметнула српском народу из Србије, оптужујући га за хегемонистичке тежње и експлоатацију свих других народа и покрајина у Југославији. Комунисти из Србије су из тих разлога били на сталној

провери, присиљени да оштрије од других критикују сопствену нацију и да управо на овим питањима доказују свој интернационализам. Истовремено, на таквој су се опредељености правиле успешне политичке каријере. С друге стране, историјској науци изузетно је интригантна позиција интелектуалаца у КПЈ, с обзиром на то да су и они били под неком врстом сталне сумње.

Наведена истраживачка питања могу се сасвим добро разумети проучавањем политичке биографије Благоја Нешковића(1907–1984), истакнуте личности српског и југословенског комунистичког покрета све до смене с власти 1952. године, која се у литератури Другом светском рату и историјиКПЈ, међутим, спомиње готово узгред, најчешће у неколико реченица, ретко на једној страни или нешто више од тога.

Рођен у Крагујевцу 1907. године, Благоје Нешковић се као студент Медицинског факултета у Београду придружио Удружењу студената марксиста. Члан Месног комитета КПЈ за Београд постао је 1935, да би потом две године, од 1937. до 1939, као борац и лекар учествовао у Шпанском грађанском рату. На почетку Другог светског рата изабран је за секретара Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Већи део рата провео је у илегалности у Београду, све до изласка на слободну територију 1943. године, а и тада је био један од организатора антифашистичког отпора и ослобођења Србије. На самом крају рата постао је члан Главног народноослободилачког одбора, члан Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије и Антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије. На оснивачком конгресу Комунистичке партије Србије, маја 1945, изабран је за секретара Централног комитета, обављајући ту дужност до 1948. године. У истом периоду био је и председник владе Народне Републике Србије. На Петом конгресу КПЈ, одржаном у јулу 1948. године, изабран је за члана Политбироа Централног комитета. После несугласица око метода антифашистичке борбе у Србији и разумевања улоге партизанских јединица из Србије у операцијама вођеним на другим просторима, у већи сукоб са Јосипом Брозом ушао је 1947. године, када је на скупу највишег државног руководства критикован због, по оцени КПЈ, спровођења сувише благе политике при одређивању откупних квота пољопривредних производа у Војводини. Том приликом није прихватио критику највишег партијског руководства, али је 1948. године ипак постављен за председника комисије у којој су још били Иван Гошњак и Вида Томшич, а која је требало да испита „случај” Андрије Хебранга и Сретена Жујовића. Потпредседник владе Федеративне Народне Републике Југославије постао је 1952, а већ у октобру исте године Политбиро ЦК КПЈ именовао је комисију у чијем су саставу били Милован Ђилас, Александар Ранковић, Спасенија Цана Бабовић и Душан Петровић Шане, да испита његов „случај”, будући да је оптужен за подршку Резолуцији Информбироа. Комисија је донела закључак који је Извршни комитет ЦК СКЈ саопштио организацијама Савеза комуниста 27. новембра 1952. године, утврдивши да је др Благоје Нешковић био наклоњен Резолуцији. Осим тога, оптужен је да се у периоду личне владавине краља Александра (1929–1934/35) држао пасивно, као и да се за време учешћа у Шпанском грађанском рату повезао са агентима Коминтерне. Искључен одмах потом из Централног комитета КПЈ, потпуно се повукао из

политичког живота и посветио научној каријери. Тридесетак година доцније, 1983, Савез комуниста Југославије одбио је његов захтев за рехабилитацију. Преминуо је 11. новембра 1984. године.

Богатство и разноврсност политичке биографије Благоја Нешковића наметнули су отуда као примаран истраживачки циљ што вернију и потпунију реконструкцију његовог животног пута и улоге коју је имао у КПЈ, те историји Србије и Југославије. Сазнајне користи су већ самим тим постајале несумњиве, с обзиром на то да би из научног и колективног историјског заборава била „извучена” једна посебна личност, која је унутар КПЈ стицала све већи углед и значај, а потом доживела судбину отпадника од Партије и била кажњена због одбране права на лични став. Као остварљив циљ постављена је и могућност да се више сазна о историји српских (србијанских) комуниста, њиховим проблемима и дилемама, а преко овог питања и о приметном антисрпском ставу револуционарних власти у оквиру кога је Србији наметнут специфичан положај. Напокон, треба истаћи и то да је делатност Благоја Нешковића била везана за револуционарни покрет студената Београдског универзитета, учешће у Шпанском грађанском рату, организацију илегалног рада у Београду за време Другог светског рата, ослобођење Србије, оснивање Велике антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије, формирање прве владе Народне Републике Србије, организовање Комунистичке партије Србије, аграрну реформу и политику обавезног откупа, резолуцију Информбироа и потребу југословенских комуниста да према њој заузму јасан став. На тај начин, биографија Благоја Нешковића омогућила је да се и о овим збивањима и процесима сазна више од онога што је до сада као проверљиво знање и научно тумачење пружила југословенска и српска историографија.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Темељно полазиште овог истраживања чинило је неколико хипотеза, постављених у време пријаве теме докторске дисертације, а на основу до тада анализираних објављених и необјављених извора, мемоаристике и постојеће историографске литературе. У овом бисмо реферату истакли неколико најупечатљивијих:

- Приступање Благоја Нешковића Комунистичкој партији Југославије за време студија на Медицинском факултету у Београду још једном потврђује велики утицај комуниста на политичка опредељивања и делатност студената.
- Искуство из Шпанског грађанског рата било је и у случају Благоја Нешковића драгоцено у процесу сазревања једног професионалног револуционара.
- За време Другог светског рата Благоје Нешковић је први пут дошао у сукоб са Јосипом Брозом Титом и први пут био сумњичен због својих националних одређења.
- Благоје Нешковић био је сведок и учесник оснивања Комунистичке партије Србије, настале тек 1945, осам година после оснивања националних партија Словеније и

Хрватске. Разлози за такву одлуку Централног комитета КПЈ још увек изазивају контроверзна тумачења, тим пре што је комунистичка делатност у Србији била развијена, а српски народ најмногобројнији.

- Сукоб с Информбироом искоришћен је као повод за политичку ликвидацију Благоја Нешковића.
- Благоје Нешковић је смењен због својих националних ставова, а ради слабљења српских кадрова у КПЈ.
- Процес против Благоја Нешковића био је првенствено политички.
- Оптерећен бројним предубеђењима према комунистима из Србије, који су се у било ком периоду и било којим поводом оглушили о партијску дисциплину и политику, Савез комуниста Југославије није желео да 1983. године рехабилитује Благоја Нешковића.

Завршавајући своје истраживање и уобличавајући стечене резултате, колегиница Ена Мирковић је потврдила и историјским аргументима потврдила изнете научне претпоставке.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторску дисертацију колегинице Ене Мирковић чини неколико складних целина, формираних у складу с њеним опредељењем за хронолошко-тематску структуру, која се током писања политичких биографија намеће као готово нужна и неизбежна, с обзиром на то да за резултат има јасно и прегледно излагање истраживачких резултата.

У *Предговору* (стр. I–X) је истакнута важност теме и указано на њен значај за боље разумевање историје револуционарног покрета. Такође, дат је критички осврт на постојећу историографску литературу и пронађене историјске изворе, уз кратко објашњење примењене научне методологије, те структуре докторске дисертације.

У *Уводу* (стр. 1–32), коме је дат речит наслов *Породица, младост, школовање (1907–1933)*, садржан је кратак осврт на историјат и генеологију породице Нешковић, како би се могла боље разумети средина из које је Благоје Нешковић потицао. Осим тога, приказано је његово школовање на Медицинском факултету у Београду, завршено 1933. године, током којег је приступио левичарском студентском покрету.

Централни део рада представљају четири поглавља у којима је изложена политичка биографија Благоја Нешковића.

Прво поглавље, под насловом *У револуционарном покрету (1933–1941)*, изложено од 33. до 105. странице, обухвата период од окончања студија до јануара 1941. године, када је Благоје Нешковић прешао у илегалност. У том периоду боље се упознао са идејама марксизма, постао члан КПЈ и као добровољац учествовао у Шпанском грађанском рату. Ово поглавље има три потпоглавља: 1) Приступање КПЈ 1935. године и илегални политички рад, 2) У Шпанском грађанском рату (1937–1939), 3) Поново у Краљевини Југославији.

Друго поглавље, под насловом *Искушења у Другом светском рату (1941–1944/1945)*, које се у овој докторској дисертацији налази од 106. до 242. странице, обухвата период у коме је Благоје Нешковић деловао у комунистичкој илегалу у условима окупације Београда и Србије. У овом периоду изабран је за секретара Покрајинског комитета КПЈ за Србију и на том месту обављао најодговорније задатке, делом по налогу КПЈ, али и самоиницијативно, као организатор антифашистичког отпора. Поглавље је, иначе, састављено од четири потпоглавља: 1) Истрага у Централном комитету КП Хрватске, 2) На челу Покрајинског комитета КПЈ за Србију 3) Организовање илегалног рада у Београду, 4) Деловање изван Србије.

Треће поглавље, под насловом *Революционар у апарату нове власти (1945–1952)*, изложено од 243. до 366. странице, односи се на послератну политичку делатност Благоја Нешковића, закључно с његовом сменом с партијских функција које је заузимао, а после које је уследило искључење из Комунистичке партије и политичког живота. Чине га четири потпоглавља: 1) Секретар Централног комитета Србије, 2) Однос према политици обавезног откупа, 3) Однос према националном питању, 4) Искључење из Комунистичке партије 1952. године.

Последње, четврто поглавље, под насловом *Изван политичког живота (1952–1984)*, које се налази на страницама 367–416, говори о судбини једног од првих одбачених револуционара и неуспелом покушају његове рехабилитације. У њему је укратко приказана и потоња научна каријера Благоја Нешковића.

У *Закључку* (стр. 417–421) сумирани су резултати истраживања и указано је на могуће правце будућих проучавања. Следи му прецизан попис извора и литературе (стр. 422–433). На самом крају, у *Прилогу 1*, дат је непотпун списак бивших добровољаца Шпанског грађанског рата, који су потом учествовали и у Другом светском рату, а у *Прилогу 2* такође непотпун попис објављених радова Благоја Нешковића.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Користећи пронађене и доступне историјске изворе, различитог порекла и неуједначеног квалитета, као и доста богату историографску литературу, колегиница Ена Мирковић успешно је реконструисала веома важан део биографије Благоја Нешковића, концентришући своје истраживање на његову политичку делатност, с нагласком на период од 1935. до 1952. године, током којег је Благоје Нешковић постепено стицао важна политичка искуства, учествовао у ратовима, прихватао налоге КПЈ и предузимао самосталне активности, успињући се у партијској хијерархији све док 1952. године није кажњен због склоности да слободно мисли, коригује добијене директиве и повремено одступа од наметане комунистичке дисциплине. Пратећи његов политички пут, колегиница Ена Мирковић се, свуда где је то било потребно и могуће, трудила да га посматра и прати у историјском контексту, настојећи да он не замагли основне токове њеног излагања. Истовремено, на више места је успешно поредила Благоја Нешковића с

другим револуционарима, дајући својеврстан његов портрет и указујући на особине које су га неретко чиниле другачијим од његових сабораца. Притом, анализирајући улогу коју је имао у већ помињаним збивањима, партијској политици и процесима, обогатила је досадашња сазнања о њима. Потреба честе илегалне делатности припадника КПЈ, а с њом повезана и расположивост историјских извора, нису увек допустили да Благоја Нешковића јасније издвоји из идејног окружења коме је припадао, али је и из презентованог садржаја сасвим видљиво да је унутар партијских кадрова представљао доиста посебну и упечатљиву појаву, каквом су га чинили његово национално и завичајно порекло, интелектуалне способности, ширина образовања и чврстина карактера. То су само неки, мада најважнији разлози због којих верујемо да је овом докторском дисертацијом не само добијена прва целовита, на историјским изворима утемељена биографија једног од најзначајнијих српских комуниста, него и да су унапређена постојећа знања о историји КПЈ, те њеном односу према интелектуалцима и, поготово, према Србији. Верујемо, такође, да ће ово истраживање дати подстицај за проучавање политичке делатности и других значајнијих политичких личности из Србије, попут Александра Ранковића, Милоша Минића, Слободана Пенезића Крцуна, Петра Стамболића... Ово је тим потребније ако имамо у виду да истраживање унутрашњег политичког живота у Србији и Југославији после 1945. године није ни приближно довољно истраживан историјски проблем.

6. Закључак

Након упознавања са завршеним текстом докторске дисертације *Благоје Нешковић (1907–1984). Политичка биографија*, коју је написала колегиница **Ена С. Мирковић**, Комисија је закључила да њен садржај и структура одговарају одобреној пријави, те да су анализирана сва питања претходно утврђена као истраживачки проблем. Комисија притом закључује да ова дисертација по свом истраживачком домету и сазнањима стеченим о једној изузетно важној историјској теми представља оригинално и самостално научно дело, те да су се стекли сви потребни услови за њену јавну одбрану, на којој ће бити изречена појединачна мишљења и сугестије.

С поштовањем,

Београд, 7. октобар 2016. Комисија:

Др Љубодраг Димић, редован професор
Филозофски факултет, Београд

Др Александар Животић, доцент
Филозофски факултет, Београд

Др Коста Николић, научни саветник
Институт за савремену историју, Београд

Др Мира Радојевић, ванредан професор
Филозофски факултет, Београд
(ментор)